

Az önálló tanulás, információgyűjtés megsegítése - Vizuális vezérlő

összeállította: Örményiné Farkas Andrea
könyvtárostánár
iskolai könyvtári szaktanácsadó

TÁJÉKOZTATÓ

- Az alábbi oldalakon az otthoni önálló munkádhoz kívánok segítséget adni.
- Három fontos szempontot emeltem ki:
  - az információgyűjtés menete – hogyan fogj hozzá a témád kidolgozásához;
  - Értékelj a forrásaidat, különösen a neteseket! – Ne dőlj be az álhíreknek!;
  - és az etikus forráshasználat alapjai.
- Fontos, hogy ne csak az első találati oldalt használd, legyél kritikus információhasználó! Keresz megbízható tartalmú oldalakat! Ebben szaktanáraid és én is igyekszem segíteni.
- Kérdezz bátran a megnyíló intézményi felületen keresztül, ha elakadtál valamiben!
- Jó munkát, jó felfedezést, működő kooperációt és eredményes projekteket, beadandókat kívánok: Andrea néni

INFORMÁCIÓGYŪJTÉS

HOGYAN FOLYTASS ÖNÁLLÓ KUTATÁST?

* próbálgasd itt-ott, mintha egy könyvet ütnél fel taláalomra, hogy mennyire érted, amit összegyűjtöttél. Minél több újdat mutatod, annál nehezebb számodra, őt újnál kérj mindenképpen segítséget!

ÁLHÍREK ELLEN

The authors are not responsible and cannot be held liable for any damage directly or indirectly caused by the following of guidelines in this publication.

mediawijs • umec

ÁLHÍREK ELLEN

Mik azok az álhírek?

Az álhír (fake news) kifejezést napjainkban többfajta megtévesztő, félrevezető tartalomra is alkalmazzák. Infografikánk a legfontosabb típusokat mutatja, a mögöttük álló motivációkkal együtt.

1. Kamuhírek | Motiváció: Pénz - Politika

- teljes egészében kitalált tartalmak
- céljuk az olvasói vágyak kiszolgálása
- témájuk lehet politikai, de nem a meggyőzés számít

2. Propaganda | Motiváció: Politika - Aktívizmus - Pénz

- érzelmekre ható üzenet kormányzati, céges, nonprofit vagy külföldi érdekeltséggel
- értékek, magatartás formálására irányul
- lehetnek hasznos és káros hatásai is

3. Elfogult hírek | Motiváció: Politika - Aktívizmus - Pénz

- hírek pártos, egyoldalú tállálásban
- vállalati érdekből tartalomnak álcázott reklámok
- szelektált tények, szenvedélyes nyelvhasználat

4. Áltudományos hírek | Motiváció: Pénz - Érzelmek

- tudományosan megkérdőjelezhető nézetek
- alternatívakeresés mindenek felett
- kulcsszavak: elhallgatott, titkos, természetes, ősi

5. Összeesküvés-elméletek | Motiváció: Politika - Pénz - Érzelmek

- tézis: a világot, a dolgok alakulását egy titkos csoport irányítja
- egyszerű magyarázatot ad komplex helyzetekre
- a cáfolat csak erősíti a teóriában való hitet

6. Szatíra | Motiváció: Poén - Aktívizmus

- ironikus cikkek, átverések (hoaxok)
- lehet társadalmi haszna (görbe tükör, figyelemfelhívás)
- de félre is vezetheti a gyanútlan olvasókat

7. Kattintásvadász cikkek | Motiváció: Pénz

- félrevezető címek és tállálás
- régi sztorik felmelegítése
- a tartalom a ráépülő hirdetéseket szolgálja

8. Téves információk | Motiváció: Pénz - Érzelmek

- nem tudatosan félrevezető, de megalapozatlan információ
- a közvétevő nem jár utána a valóságtartalmának
- közösségi tartalomként terjed

A PROFIK BEVALLJÁK A HIBÁT!

Tévedni emberi dolog. Alkalmanként tapasztalt újságírók is hibázhatnak. Ezeket az eseteket a minőségi médiában önként beismerik, és a hibákat kijavítják.

bűvös völgy

Forrás: Urbanlegends.hu az EAVI Media Literacy For Citizenship nyomán

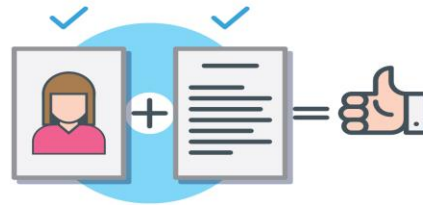
ÁLHÍREK ELLEN

Fénykép is van róla? Attól még nem biztos, hogy igaz!

... { *Lehet, hogy egy kép többet mond ezer szónál, de az is lehet, hogy csak elaltatja a gyanakvásunkat a sztori hitelességéről. Segítünk eligazodni a képek és szövegek útvesztőjében.* } ...

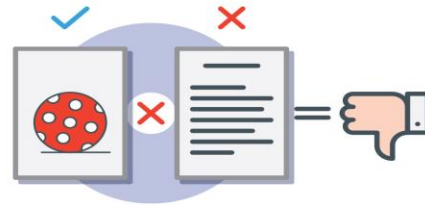
1. MINDEN OK!

A fotó eredeti, és a kapcsolt magyarázat is stimmel.

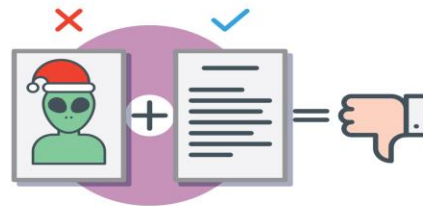
2. VALAMI NINCS RENDBEN A TÁLLALÁSSAL

A fotóval nincs gond, csak épp nem az van rajta, amit a szöveg állít.

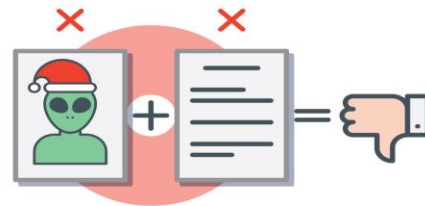
3. KAMU KÉPPEL HITELESÍTENEK

Egy valós sztorit hamisított képpel próbálnak látványossá, valószerűvé tenni.

4. SEMMI SEM STIMMEL

Sem a fotó nem eredeti, sem a magyarázat nem állja meg a helyét.

bűvösvölgy

Forrás: Urbanlegends.hu

ÁLHÍREK ELLEN

Honnan tudjuk, hogy egy híroldal megbízható-e?

Nemcsak egyes cikkek, hanem híroldalak, szerkesztőségek szakmai gyakorlatát is érdemes a hitelesség szempontjából megvizsgálni. A NewsGuard kilenc szempontja annak megítélésében segít, hogy a híret közlő oldal, ahonnan tájékozódunk, általában véve mennyire megbízható.

HITELESSÉG

- Nem közöl rendszeresen valótlanul bizonyuló híreket.
- Felelősen, az újságírás szabályait követve gyűjt és ad közre információkat.
- Ha hibát vét, javít; ha félreérthető, tisztáz.
- Elkülöníti a hírt és a véleményt.
- Nem ad megtévesztő címet a cikkeinek.

ÁTLÁTHATÓSÁG

- Megnevezi a tulajdonosát, és közöl információkat működése pénzügyi hátteréről.
- Világosan megjelöli a hirdetéseket.
- Megnevezi a tartalmak felelősét, és felhívja a figyelmet az érdektükhöz.
- Közli az újságírók, tartalomalkotók nevét, szakmai életrajzzal vagy visszajelzési lehetőséggel.

ÁLHÍREK ELLEN

Hogyan ellenőrizheted egy cikk hitelességét?

Az internet tele van álhírekkel, félinformációkkal, kamu képekkel és elfogult szövegekkel. Az alábbi szempontok segíthetnek az információk ellenőrzésében.

ÉRZÉSEK | Milyen érzelmek kerítettek a hatalmukba a cikk elolvasásakor? Megjesszített az információ? Mérgessé tett? Fellelkesített? Vágyakozni kezdte! Bármelyik is történt, gondold át: nem lehet, hogy a cikk csak ezt akarta elérni?

BIZONYÍTÉK | Tartalmaz-e a cikk olyan konkrét neveket, számokat, helyszíneket, dokumentumokra hivatkozásokat, amelyeknek a neten te magad is utánanézhetesz? Keress rá a képekre is, nem jelentek-e már meg máshol!

ELFOGULTSÁG | Biztos, hogy a cikk korrekt és teljes képet ad? Keress ugyanerről a témáról más forrásokat! Ellenőrizd, hogy ezekben vannak-e új vagy eltérő infók, és azok változtatnak-e az eredeti anyag hatásán!

RELEVANCIA | Ki a cikk szerzője, és milyen témákról szokott írni? Relevánsak-e a cikkben megszólaló szakértők, az idézett források? Mikor történt az esemény, és mikor jelent meg a cikk? Mennyire megbízható az adott lap a témában?

STÍLUS | Kattintásvadász vagy félrevezető-e a cím? Mennyire világos a cikk mondanivalója? Milyen az oldal nyelvezete, helyesírása és kinézete? Mennyire tolaakodók a reklámok? Miket hirdetnek az oldalon?

ÉRTELMEZŐK | Keress rá a kulcsszavakra olyan oldalakon, amelyek az információk ellenőrzésével, értelmezésével foglalkoznak. Angolul a Snopes.com, magyarul az Urbanlegends.hu segíthet.

GONDOLKODÁS | A fentiek mérlegelésével könnyen felismerheted az álhíreket, de pusztán a józan ész is sokat segíthet. Ne ossz meg ellenőrizetlen infókat, és a felelős hírterjesztés fontosságára hívd fel mások figyelmét is!

Figyelmesen olvastad el ezt az infografikát? Biztos, hogy mindent észrevettél!

bűvösvölgy

Forrás: Urbanlegends.hu

ÁLHÍREK ELLEN

Hogyan olvassuk a tudományos kutatásokról szóló híreket?

A tisztánlátás érdekében fontos, hogy mind a tudományos jelentések szenzációhajhász tálalását, mind magukat a tudományos hibákat felismerjük. Íme néhány szempont, amire érdemes figyelni.

1. A cikk alátámasztja a bombasztikus címet?

A kutatásokról beszámoló cikkek gyakran kapnak figyelemfelkeltő címet, amely köszönőviszonyban sincs az eredeti kutatás eredményeivel. Mivel ez sok esetben már a cikk bevezetőjéből kiderül, megosztás előtt kattintsunk, és lehetőség szerint olvassuk is végig a cikket.

2. A kutatás arról szól, amit a cikk állít?

A félreértelmezés sokszor a cikk elolvasása után sem derül ki. Ha felmerül a tévedés gyanúja, a kutatók neve és néhány kulcsszó alapján keressünk rá máshol is a tanulmányra. Mivel a tudományos szövegek értelmezése magyar nyelven sem könnyű (hát még angolul), első körben más újságok beszámolóiban nézzünk utána.

3. Embereken végezték-e a kutatást?

Az új gyógyszerekről beszámoló hírek szerzői sokszor elfelejtik megemlíteni, hogy a kutatást állatokon hajtották végre. Ez azért nem mindegy, mert egyáltalán nem biztos, hogy egy egereken elvégzett kísérlet hatásai emberek esetében is igazolódnak.

4. Milyen formában adják meg a számokat?

A kattintásvadász oldalak és a figyelemre vágyó tudósok igyekeznek a leghatásosabban előadni a mondanójukat; ezért hol százalékot, hol konkrét számokat közölnek. Nézzünk a százalékok mögé: a "háromszoros növekedés" kifejezés elég rémisztő, de ha valami például 0,5 százalékról nőtt 1,5-re, azt akár mérési hibák is okozhatták.

5. Ki támogatta a kutatás létrejöttét?

Nézzünk utána a kutatás támogatóinak, és hogy az eredményeknek lehetnek-e pozitív hatásai a szponzor üzleti tevékenységére. A támogatás ténye nem feltétlenül jelent direkt befolyásolást, de mindenképp mérlegelendő a hitelesség megítélésakor. Keressünk olyan beszámolót a kutatásról, amelyben független szakértőket is megszólaltatnak.

6. Valódi-e az oksági kapcsolat?

Óvakodjunk azoktól a kutatásoktól, amelyek a véletlen kapcsolatok mögött is oksági viszonyt feltételeznek. Egészségi állapotunk ráadásul rengeteg dolog befolyásolja, amely hatásokat hossz távon nehéz elkülöníteni egymástól. A többféle kutatás eredményeit összegyűjtő, ún. metaanalízisek megbízhatóbbak lehetnek az egyes kutatásoknál.

7. Hány emberen végezték el a kutatást?

Összetett kísérleteknél a kisebb elemszám is hasznos eredményekhez vezethet, de általánosságban azért az jellemző: minél több emberen hajtanak végre egy kutatást, annál megbízhatóbb az eredmény. Fontos az is, hogy a felmérés reprezentatív-e a népesség egészére nézve.

8. Megfelel-e kutatás a tudomány módszertanának?

Ez már a profi szint: észrevenni, hogy volt-e az adott kísérletben kontrollcsoport, kizárták-e az emberi elfogultságot vaktesztel, figyelembe vették-e a kutatók a hipotéziseiknek ellentmondó adatokat, eredményeiket megerősíti-e független vizsgálat, nem könnyű. A rövid út ennek felderítésére az lehet, ha megnézzük, szakmai oldalak hogyan értékelik az adott kutatást.

ÁLHÍREK ELLEN

Hogyan olvassuk a történelemlről szóló cikkeket?

*Az interneten rengeteg írás szól a múlttól, de nem mindegyik megbízható. Hogyan különböztethetjük meg a valódi történelmet a kamutörténelemtől?
A következő 6 kérdést tegyük fel magunknak:*

Történész-e a szerző?

Történelmi témákról nem csak történészek írnak. Vannak köztük újságírók, aktivisták vagy hobbitörténészek – egyik csoport tárgyi tudása, felkészültsége sem hasonlítható a történészekéhez. Figyeljünk a szerző nevére, és keressük hivatásos történészek írásait!

Hiteles bizonyítékokra hivatkozik?

A történészek állításait bizonyítékokra alapozzák. Ezek leginkább archívumokból, levéltárakból, könyvtárakból és más hiteles forrásból származnak. Hivatkozik-e a cikk bizonyítékokra? Ha igen, megemlíti-e, honnan származnak ezek? Hihetőnek, hitelesnek tűnik-e a bizonyíték, vagy inkább túlzó, esetleg koholt?

Csak egy nézőpontot mutat be az írás?

A szakmai etika elveit követő történészek érveket és ellenérveket ütköztetnek. Alaposan vizsgáljuk meg a cikkeket, és figyeljük meg, hogy a szerző csak egyetlen nézőpontot mutat-e be, vagy a saját nézőpontját cáfoló érveket is fontolóra vesz-e.

A Wikipédiáról van-e a szöveg?

A Wikipédia fantasztikus forrás, ha alapinformációkat szeretnénk szerezni. De szócikkei hiányosak, hibásak és egyoldalúak is lehetnek. Sok történelmi cikk közvetlenül a Wikipédiáról másol, vagy elsődleges forrásként használja. Olyan cikkeket keressünk, amelyek mélyebbre ásnak, és könyveket, kutatásokat, folyóiratokat idéznek!

Szenzációs állítást fogalmaz meg?

„Nem fogod elhinni!” „Ilyet még soha nem láttál!” A múlttól szóló cikkeket gyakran látják el a fentiekhez hasonló, hangzatos címmel. Ezeket a „szenzációkat” a történészek gyakran már rég közreadták. Fontos tudni, hogy a történelemtudomány új ismereteinek többsége inkább az új összefüggések meglátásán, mint szenzációs felfedezéseken alapul.

Támogatja-e az írás a párbeszédet?

Számos cikk arra használja a múltat, hogy egy adott politikai napirendet támogasson vagy egy ideológiailag megalapozott állítást tegyen („Nekem van igazam!”). Olyan cikkeket keressünk, amelyek az információt tárgyilagosan, diszkriminációmentesen és hittel érdemlően mutatják be, az olvasó korrekt tájékoztatásának céljával!

bűvösölgy

Forrás: Lepage Center for History in the Public Interest, Villanova University, Pennsylvania

ETIKUS FORRÁSHASZNÁLAT

- ▶ **Irodalomjegyzék (felhasznált irodalom):** minden olyan mű belekerül, amelyet a szerző a megírás során felhasznált, függetlenül attól, hogy arra történik-e hivatkozás, utal-e rá vagy sem.

A felsorolt műveket abc-sorrendbe kell rakni, a szerzők neve előtt a tudományos fokozatot (dr., stb.) nem kell feltüntetni. A műveket forrástípusonként csoportosítani kell: a könyveket, a folyóiratokat, az irattári és levéltári dokumentumokat, a szóbeli visszaemlékezéseket, a személyes interjúkat, internetes forrásokat, stb. külön kategóriában kell felsorolni, ugyancsak abc-sorrendben.

ETIKUS FORRÁSHASZNÁLAT

- ▶ **Hivatkozásjegyzék:** ebbe csak azok a művek kerülhetnek, amelyre konkrét hivatkozás, utalás történik a szövegben.
  - **szó szerinti idézés – jele: „”**
  - **parafrázis** - tartalmi és nem szó szerinti idézés. Ugyanolyan korrekten meg kell adni a forrásmunkát, mint a szó szerinti hivatkozás esetében, oldalszámot viszont nem szükséges megadni, mert lehet, hogy több oldalas gondolatmenetet foglalunk össze.
  - **kereszthivatkozás** - ebben az esetben a hivatkozást más cikkéből vagy könyvéből vesszük, itt mindig fel kell tüntetni, hogy közvetett hivatkozásról van szó.
  - **plágium** - más szerzők kutatási eredményeinek átvételét, saját gondolatként való feltüntetését jelenti anélkül, hogy hivatkoznánk rá.

A hivatkozás formája: **Indexelés¹**, melynek a feloldása történhet lábjegyzetben vagy végjegyzetben.

Teljesen elfogadott a szövegek közötti hivatkozás is, melyet ( )-be teszünk. Ebben az esetben csak a szerzőt, a megjelenés évét és az oldalszámot tüntetjük fel.

ETKUS FORRÁSHASZNÁLAT

- Kötelező adatok, melyeknek szerepelniük kell minden hivatkozásban:

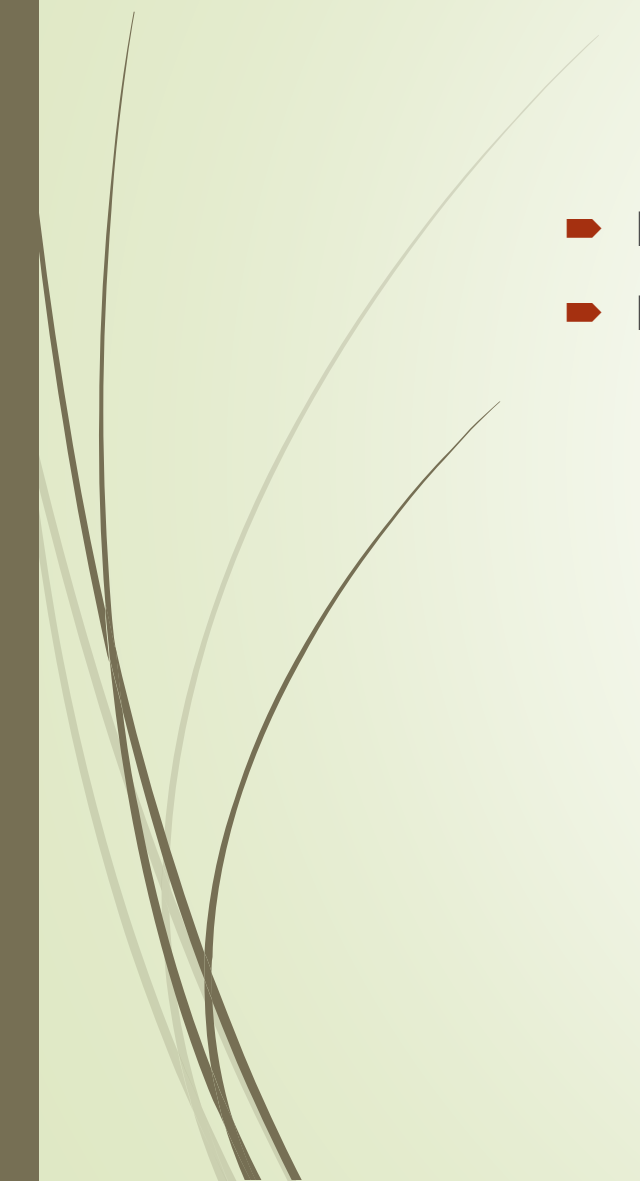
szerző vagy szerkesztő: cím. kiadás helye, kiadó neve, kiadás évszáma, oldalszám.

A szerzők, szerkesztők nevét csak háromig kell kiírni, ennél több szerző esetén a tétel a címmel kezdődik.

- Léteznek másfajta leírás-protokollok is, bármelyiket lehet használni. A lényeg, hogy következetesen egyfélért használj!!!

ETIKUS FORRÁSHASZNÁLAT

- Egy jól használható segítség található itt: [hivatkozási segédlet](#)
  - Kérlek, ne ijedj meg tőle, logikus, csak elsőre sok az adat rajta.
-

FORRÁSOK, AJÁNLOTT OLDALAK

- Z.Karvalics László: Kutatni szabad! 2015.07.10. In: Szitakötő online folyóirat (szerk. Horgas J., Horgas B., Levelndel J.) Bp.: Liget Műhely, 2017. URL: <https://ligetmuhely.com/szitakoto/kutatni-szabad/> Utolsó letöltés: 2020.03.16.
- Megbízható tartalom vagy álhír? In: Kék Vonal Gyermekkrízis Alapítvány URL: <https://www.kek-vonal.hu/index.php/hu/szolgaltatasok/internetbiztonsag/516-megbizhato-tartalom-vagy-alhir> Utolsó letöltés: 2020.03.16.
- Bűvösvölgy Médiaértés-oktató Központ álhírekkel foglalkozó tartalma: <https://buvosvolgy.hu/alhirek/> Utolsó letöltés: 2020.03.16.
- Urbanlegends.hu oldalai – szerk. Marinov Iván URL: <https://www.urbanlegends.hu/> Utolsó letöltés: 2020.03.16.